

Regina Madej-Janiszek

Obchody rocznic Konstytucji 3 Maja w zbiorach ikonograficznych Muzeum Niepodległości

---

Niepodległość i Pamięć 7/1 (16), 155-161

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Regina Madej-Janiszek

Obchody rocznic Konstytucji 3 Maja w zbiorach ikonograficznych Muzeum Niepodległości

W zbiorach ikonograficznych Muzeum Niepodległości w Warszawie znajduje się kilkadziesiąt pocztówek i fotografii upamiętniających obchody kolejnych rocznic Konstytucji 3 Maja. Najlepiej zilustrowane są obchody 125 rocznicy w 1916 roku. W wielu miastach na ziemiach polskich znajdujących się pod okupacją niemiecką odbywały się dla uczczenia tej rocznicy legalnie zorganizowane uroczyste pochody, w których udział wzięli przedstawiciele wszystkich grup politycznych, społecznych, zawodowych i narodowościowych. W zbiorach naszego Muzeum najliczniej reprezentowane są uroczystości zorganizowane w Warszawie. Znany fotograf Marian Fuks, mający swoją pracownię w Warszawie (al. Jerozolimskie 49), wydał całą serię pocztówek przedstawiających poszczególne fragmenty pochodu na przestrzeni Krakowskiego Przedmieścia, Nowego Świata, Alej Ujazdowskich. Posiadamy w całości i jako wtórne egzemplarze pojedyncze pocztówki z serii I zatytułowanej: *1791-1916. 20 pocztówek z obchodu uroczystości 3 Maja w Warszawie*. Seria ta zawiera fotografie poszczególnych grup uczestniczących w pochodzie:

- * Sokoli i Szkoły miejskie;
- * Wychowawice szkół żeńskich;
- * Słuchaczki i Słuchacze Wyższych Kursów Naukowych;
- * Politechnika, Profesorzy Szkoły Głównej, Uniwersytet i Duchowieństwo;
- * Pluton Honorowy Milicji Miejskiej i Komitet Obywatelski stoł. m. Warszawy;
- * Komitet Obywatelski stoł. m. Warszawy z Prezydentem Księciem Zdzisławem Lubomirskim, wiceprezydentem inż. Drzewieckim, sekretarzem mecenasem Dziewulskim i ks. naczelnikiem Milicji Miejskiej Fr. Radiwiczem na czele;
- * Komitety obywatelskie stoł. m. Warszawy i Pragi, Główna Rada Opiekuńcza i Grupy Polityczne;
- * Powstańcy z r. 1863;
- * Prasa;
- * Grupa Pracy Narodowej ze sztandarem z wizerunkiem orła i literami G.P.N.;
- * Narodowy Związek Chłopski, na czele którego idzie młody chłopak w krakowskim stroju, dalej poczet sztandarowy w chłopskich sukmanach, za nimi kobiety w strojach ludowych;
- * Konfederacja Polska;

- * Polska Partia Socjalistyczna;
- * Rabinat warszawski ze 105-letnim Rabinem Perumutterem na czele;
- * Skauci;
- * Sokolice;
- * Cech szewców z portretem J. Kilińskiego;
- * Różne Kooperatywy i Stowarzyszenia;
- * Niezorganizowani uczestnicy pochodu zajmujący całą szerokość ul. Krakowskie Przedmieście przy pomniku Adama Mickiewicza;

* Prezydium Komitetu Obchodowego. Siedzą od lewej; pp. Artur Śliwiński, inż. Wł. Leppert, St. Lipczyński, Wł. Studnicki, dr. H. Nusbaum, red. Z. Mokowiecki, poseł M. Łempicki (prezes Komitetu), Edward Giesler, poseł Alfons Parczewski, inż. Zygmunt Chmielewski, Adam hr. Ronikier, Redaktor Zygmunt Straszewicz, prof. Kowalski, dyr. St. Libicki, ks. prałat Zygmunt Chelmicki (wiceprezes Komitetu), dyr. St. Dzierzbicki, Fr. hr. Kwilecki, dyr. J. Pomorski, Edmund Bernatowicz, i Fr. książę Radziwiłł.

Seria została wydrukowana w Zakładach Graficznych B. Wierzbicki i s-ka w Warszawie w kolorze sepia. Z innych serii pocztówek wydanych dla uczczenia 125 rocznicy Konstytucji 3 Maja posiadamy dwa komplety 12 numerowanych pocztówek (jeden niepełny, brak numerów 4, 5, 6) sygnowanych B.R.W. Większość tych pocztówek została wykonana najprawdopodobniej przez jednego fotografa, który uchwycił w obiektywie pochód przemierzający Nowy Świat w stronę al. Jerozolimskich. I tak mijają fotografa kolejno:

- * Orkiestra otwierająca pochód Sokoli;
- * Pogotowie ratunkowe z karetką zaprzęgniętą w dwa konie;
- * Studentki i studenci;
- * Cechy: cukierników, bednarzy, blacharzy, farbiarzy;
- * Szkoła miejska;
- * Stowarzyszenie Kupców Polskich;
- * Rabinat Warszawski;
- * Konfederacja Polski;
- * Weterani 1863 r.;
- * Narodowy Związek Chłopski;
- * Kapituła Warszawska.

Wyjątkiem tej serii jest nr 8: Cechy na Starym Mieście. Fotografia przedstawia najprawdopodobniej zawiązywanie się kolumny cechów w Rynku Starego Miasta.

Posiadamy też pocztówkę sygnowaną podobnie jak opisane wyżej: B.R.W., nie opatrzoną jednak żadnym numerem. Wykonana została według zdjęcia, na którym uchwyciono pochód na Nowym Świecie nieco wcześniej niż na poprzednich fotografiach.

Na czele pochodu widzimy Zarząd Miasta Stołecznego Warszawy, w głębi dość dobrane widoczne są wieże kościoła Św. Krzyża.

Większość omawianych pocztówek jest dwubarwna w kolorze sepia i białym, tylko niektóre z nich są koloryzowane.

Uroczysty pochód w Warszawie w dniu 3 Maja 1916 r. przedstawiony jest również na czarno-białej fotografii na matowym papierze wykonanej przez nieznanego autora. Pokazuje ona pochód najprawdopodobniej w al. Ujazdowskich, na czele idą kobiety w długich sukniach i kapeluszach, dalej kolumna w mundurach.

Inna fotografia przedstawia Komitet Obywatelski Miasta Stołecznego Warszawy, który uchwycony został w al. Ujazdowskich. Fotografia została uszkodzona przez wy-

cięcie głowy jednej z przedstawionych na niej postaci. Na stronie odwrotnej odręcznie, kaligraficznie napisano: Pamiątka Obchodu 3 Maja 1916 r. w Warszawie.

Z innych miast posiadamy pocztówki przedstawiające uroczyste pochody w dniu 3 maja 1916 r. w Łodzi na ul. Piotrkowskiej (koloryzowana) i w Pabianicach (cz.-b wg fotografii E. Kell). Obie oprócz opisów w języku polskim opatrzone są w opisy w języku niemieckim.

Następne dwie rocznice Konstytucji 3 Maja nie były już tak uroczyste obchodzone, a więc i ikonografia dotycząca tych obchodów jest skromna. Posiadamy jedynie pocztówkę z czarno-białej fotografii przedstawiającej mszę polową, którą odprawiono w intencji Ojczyzny na stokach Cytadeli Warszawskiej w dniu 3 maja 1917 r. Na fotografii widoczny jest drewniany krzyż przybrany girlandami zieleni, przy krzyżu ksiądz, wokół tłum ludzi cywilnych i w mundurach wojskowych.

W Polsce Niepodległej tradycyjnie już odprawiano w dniu 3 maja mszę św. dla uczczenia kolejnych rocznic Konstytucji na stokach Cytadeli Warszawskiej przy krzyżu R. Traugutta. Pierwsza msza w wolnej Polsce została odprawiona w 1919 r. Wydarzenie to ilustrują, znajdujące się w naszych zbiorach trzy pocztówki wykonane również z czarno-białych fotografii. Na pierwszej z nich widoczny jest tyłem ks. biskup Gall celebrujący mszę św. oraz Naczelnik Józef Piłsudski stojący przed ołtarzem z "maciejówką" w dłoniach. Druga z pocztówek przedstawia tłum ludzi, na czele którego stoi ks. biskup Gall i Naczelnik Józef Piłsudski. Trzecia - to ogólne ujęcie stoków z krzyżem R. Traugutta i zgromadzonym wokół tłumem ludzi. Na pierwszej i trzeciej pocztówce ktoś odręcznie czarnym atramentem napisał: *Na stokach Cytadeli.*

Posiadamy również podobną fotografię wykonaną, jeśli wierzyć ręcznemu opisowi ołówkiem na jej odwrotnej stronie, 3 maja 1920 r. Tu również widoczny jest krzyż R. Traugutta udekorowany girlandami zieleni i koroną cierniową, a wokół tłum ludzi cywilnych i duchownych. Na pierwszym planie - sztandar z napisem: Zawod. Stow. Kel.erów Króles. Polsk.

Obchody rocznicy Konstytucji 3 Maja w 1923 r. zbiegły się z wizytą marszałka Ferdynanda Focha w Warszawie. Tego dnia odbyło się na placu Saskim uroczyste odsłonięcie pomnika ks. Józefa Poniatowskiego, w którym udział wziął również dostojny gość. Posiadamy szereg pocztówek wykonanych przez Mariana Fuksa, a wydanych przez B. Paszkowskiego, mającego swój zakład w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu 6. Upamiętniają one zarówno całą wizytę marszałka Focha w Warszawie, jak też uroczystości w dniu 3 maja: defiladę wojskową, wartę honorową przed pomnikiem, moment przed i po odsłonięciu pomnika, dekorację Legią Honorową gen. Seredy - Teodorskiego przez marszałka Focha, defiladę wszystkich uczestników uroczystości do Zamku Królewskiego. Na zdjęciach widoczne są postaci: marszałek Ferdynand Foch, marszałek Józef Piłsudski, gen. Władysław Sikorski, gen. Józef Haller i prezydent Stanisław Wojciechowski.

Obchody rocznic Konstytucji 3 Maja upamiętniane były również wydawaniem graficznych pocztówek okolicznościowych. W zbiorach posiadamy wydaną w 1907 r. przez Polską Macierz Szkolną pocztówkę przedstawiającą kobietę czytającą rozłożoną na kolanach książkę trójce małych dzieci. W górnym lewym rogu napis: 3 Maj, w prawym rogu: 1907, na dole: Polska Macierz Szkolna.

Posiadamy również wydaną w 1916 r. przez Józefa Brzezińskiego w Warszawie i wydrukowaną w zakładach graficznych A. Hurkiewicz i s-ka w Warszawie pocztówkę przedstawiającą stronę tytułową "Kurieria Warszawskiego" nr 122 z dnia 3 maja 1916 r.,

na której umieszczono pod tekstem redakcji *3 Maj 1791-1916* nuty i słowa *Pieśni na 3 Maja 1791*.

W różnych okresach wydawano w formie pocztówek reprodukcje obrazów Jana Styki *Polonia - Konstytucja 3-go Maja 1791 roku*. Posiadamy kilka wersji tych reprodukcji między innymi wydaną już w Polsce Niepodległej przez Wydawnictwo Malarzy Polskich w Krakowie, wydrukowaną w kolorze przez "Akropol" również w Krakowie, lub nie sygnowaną w formie koloryzowanej fotografii.

W wielu miastach Polski ulicom nadawano nazwę 3 Maja dla uczczenia Konstytucji 1791 r. W zbiorach naszych posiadamy pocztówki przedstawiające ulice 3 Maja we Lwowie (czarno biała litografia wydana przed 1905 r.) i w Stryju (wydana w latach 30-tych przez Wydawnictwo Księgarni Kolejowej "Ruch").

W czasach nam współczesnych wyszło szereg pocztówek tzw. drugiego obiegu wydawanych przez podziemne oficyny w latach 80-tych. W zbiorach naszych znajdują się dwie karty wydane przez "Solidarność" Stoczni Gdańskiej w 1985 r. Pierwsza z nich przedstawia z lewej strony rodzaj plakietki czy proporczyka z napisem: *3 Maja 1791* i wizerunkiem orła w koronie, z prawej strony tekst: *wszelka władza... początek swój bierze z Woli Narodu*, (Konstytucja 3 Maja Rozdział V). Na drugiej karcie widnieje napis 3 V 1985, gdzie rzymska piątka ułożona jest z palców dłoni. Obie zostały wydrukowane w barwach czarnej i czerwonej w wolnej drukarni stoczni gdańskiej.

W tzw. drugim obiegu wyszła również czarno-biała fotografia przedstawiająca leżącego orła w koronie, nad nim napis "Solidarność", pod nim: *3 Maja*.

W zbiorach fotograficznych posiadamy 26 fotografii przedstawiających zajścia na Starym Mieście w Warszawie, jakie miały miejsce po mszy św. w intencji Ojczyzny w Katedrze św. Jana w dniu 3 maja 1982 r. Zdjęcia pokazują w ekspresyjny sposób zarówno zachowania demonstrantów, jak też milicji. Niestety, nie znany jest nam ich autor. Wszystkie fotografie powielone są w taki sposób, że na dole pozostawiony jest biały pasek, na którym odręcznie tuszem zapisana jest data i miejsce wydarzenia np.: "Stare Miasto", czy "przed katedrą", niekiedy nawet dokładny czas.

Ogółem w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie posiadamy 80 pocztówek (w tym niektóre podwójne i potrójne egzemplarze) i 29 fotografii dotyczących kolejnych obchodów Konstytucji 3 Maja w latach 1907-1985. Stanowi to bardzo nieznaczny ułamek zbiorów ikonograficznych Muzeum. Warto więc czynić starania o wzbogacenie ikonografii dotyczącej tej tematyki.

Obchody 128 rocznicy Konstytucji 3 Maja w Warszawie.

Pocztówka: Uroczysty pochód w Warszawie (3 maja 1916 r.). Cech szewców z portretem Jana Kilińskiego.

Wizyta marszałka F. Focha. Dekoracja Legią Honorową gen. Seredy-Teodorskiego. Plac Saski w Warszawie, 3 maja 1923.

Ze zbiorów Muzeum Niepodległości. Reprodukcje - T. Stani.

Pochód w Łodzi, 3 maja 1916